

ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ

УДК 159.923.32-057

DOI <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2023.4.9>

Зарічанський О. А.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший науковий співробітник відділу
проблем інформаційно-психологічного протидорства
Науково-дослідного центру Військового інституту
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕТОДИ ВИЯВЛЕННЯ Й АНАЛІЗУ КОРУПЦІЙНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДЕРЖАВНИХ СТРУКТУРАХ

PSYCHOLOGICAL METHODS OF DETECTING AND ANALYZING CORRUPTIVE BEHAVIOR IN STATE STRUCTURES

Ця наукова стаття присвячена дослідженню психологічних методів, які використовуються для виявлення та аналізу корупційної поведінки серед працівників державних структур. Корупція є серйозною загрозою для суспільства та розвитку країни, а особливо у військовий час, тому важливо розробляти ефективні інструменти для виявлення і запобігання цьому явищу.

У статті розглядаються різні аспекти психологічних методів, включаючи психологічні профілювання, тестування особистості, виявлення психологічних станів, що сприяють корупційній поведінці, та аналіз моральних та етичних переконань працівників державних структур. Розглянуто психологічні методи, які використовуються для виявлення та аналізу корупційної поведінки в державних структурах. Проаналізовано особистісні та психологічні характеристики осіб, які схильні до корупційних дій. Це включає в себе аналіз моральних стандартів, рівень самоконтролю, мотивацію та інші фактори, що можуть впливати на рішення працівників. Метою роботи є висвітлення різних аспектів використання психології у контексті боротьби з корупцією, розгляд можливих викликів і перешкод. На підставі результатів дослідження запропоновано рекомендації для запобігання корупції в державних структурах. Рекомендації спрямовані на підвищення ефективності селекції та навчання працівників, а також зміни в організаційній культурі та етиці.

У статті також акцентовано увагу на етичних питаннях, пов'язаних з використанням психологічних методів для виявлення корупційної поведінки. У ході проведення емпіричного дослідження велика увага приділялася дотриманню етичних стандартів та захисту прав і гідності учасників дослідження. Це включало в себе конфіденційність та безпеку отриманих даних.

Результати дослідження можуть бути корисними для органів влади, правоохоронних органів та науковців, які цікавляться питаннями боротьби з корупцією та поліпшенням ефективності державних структур у зазначеному контексті. Психологія спроможна допомогти розкрити приховані сторони корупційної поведінки та сприяти створенню чесних, прозорих та дієвих державних структур.

Ключові слова: корупція, виявлення корупційної поведінки, психологічні аспекти корупції, психологічні методи, психологічні стани.

This scientific article is devoted to the study of psychological methods used to identify and analyze corrupt behaviour among employees of state structures. Corruption is a serious threat to society and the development of the country, especially in wartime, so it is important to develop effective tools to detect and prevent this phenomenon.

The article examines various aspects of psychological methods, including psychological profiling, personality testing, identification of psychological states that contribute to corrupt behaviour, and analysis of moral and ethical beliefs of government employees. Psychological methods used to identify and analyze corrupt behaviour in state structures are considered. The personal and psychological characteristics of persons prone to corrupt actions were analyzed. This includes analysis of moral standards, level of self-control, motivation, and other factors that may influence employee decisions. The purpose of the work is to highlight various aspects of the use of psychology in the context of the fight against corruption, to consider possible challenges and obstacles. Based on the results of the study, recommendations are proposed for preventing corruption in state structures. The recommendations are aimed at improving the efficiency of selection and training of employees, as well as changes in organizational culture and ethics.

The article also focuses on ethical issues related to the use of psychological methods to detect corrupt behaviour. In the course of the empirical research, great attention was paid to the observance of ethical standards and the protection of the rights and dignity of the research participants. This included the confidentiality and security of the data received.

The results of the study can be useful for authorities, law enforcement agencies and scientists who are interested in issues of fighting corruption and improving the efficiency of state structures in the specified context. Psychology can help reveal the hidden sides of corrupt behaviour and contribute to the creation of honest, transparent and effective state structures.

Key words: corruption, detection of corrupt behaviour, psychological aspects of corruption, psychological methods, psychological states.

Вступ. Корупція, яка порушує прозорість, довіру та справедливість в управлінні та громадському житті, є серйозною загрозою для суспільства та держави. У багатьох країнах корупційна поведінка в державних структурах призводить до значних втрат, підриває розвиток та негативно впливає на якість життя громадян. У той же час корупція залишається складною та хитрою проблемою, що часто приховується в тіньових куточках бюрократичних апаратів та інституцій влади [4, с. 135].

У зусиллях боротьби з корупцією важливе місце відводиться психологічним методам виявлення та аналізу корупційної поведінки. Психологія, як наука про людську поведінку та мислення, може привнести вагому інноваційну допомогу у розуміння механізмів, що лежать в основі корупції, і в розробку ефективних стратегій задля її запобігання [3, с. 151].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема корупції привертає увагу багатьох науковців. Серед вчених, що займаються цим питанням, слід відзначити: М.Н. Афанасьєва, М.І. Бажанова, О.Ф. Гіду, О.О. Дудорова, В.С. Лукомського, Н.О. Катаєва, Л.В. Сердюка, Л.К. Астаф'єву, В.Ф. Кузнєцову, В.С. Комісарову. Між тим, ця проблема потребує міждисциплінарного підходу щодо виявлення її сутності, а також з позиції запобігання та протидії корупції в системі державної служби. Значна частина літератури з питань запобігання та протидії корупційним проявам в Україні протягом тривалого часу носила не стільки науковий, скільки прикладний характер і стосувалася, здебільшого, питань здійснення різноманітних аспектів протидії на практиці. До таких джерел можна віднести праці І.Ю. Аввакумова, О.В. Войцеховського, В.М. Безчасного, Л.М. Горілик, М.В. Грищука, Е.С. Дмитренка, О.О. Колотила, І.В. Пшеничного, М.Г. Приступи та інших [6, с. 211].

Теоретичний характер мають праці М.І. Бесараба, Ю.П. Дмитренка, А.А. Кушніренка, В.В. Романовського, М.А. Павловського, М.І. Пірен, О.В. Тіменка. Водночас потребують подальших досліджень питання суб'єктивних причин поширеності корупції, зокрема в системі державної служби [8, с. 627].

Дослідженню правової природи корупції та адміністративно-правового механізму її запобігання у діяльності різних суб'єктів публічної адміністрації присвятило свої праці багато вчених, серед яких: В.Б. Авер'янов, С.М. Алфьоров, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурка, М.Ю. Бездольний, О.І. Безпалова, Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, В.В. Галуцько, О.П. Гетманець, І.П. Голосніченко, С.М. Гусаров, С.Ф. Денисюк, О.В. Джафарова, І.А. Дьомін, О.Ю. Дрозд, В.А. Завгородній, Д.І. Йосифович, Т.Є. Кагановська, Р.А. Калюжний, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, А.Т. Комзюк, О.В. Кузьменко, К.Б. Левченко, М.В. Лошицький, Н.П. Матюхіна, М.І. Мельник, О.І. Миколенко, Т.П. Мінка, Р.В. Миронюк, О.М. Музичук, Є.В. Невмержицький, В.І. Олєфір, О.М. Охотнікова, Д.В. Приймаченко, О.Я. Прохоренко, С.С. Рогульський, О.П. Рябченко, А.О. Селіванов, В.В. Сокурєнко, О.Ю. Синявська, С.С. Серьогін,

А.А. Стародубцев, В.П. Тимошук, М.М. Тищенко, О.В. Ткаченко, Р.М. Тучак, Ю.С. Шемшученко, Х.П. Ярмачі, І.І. Яцків, А.О. Яфонкін та інші. В той же час, незважаючи на широке висвітлення науковцями та практиками проблем запобігання корупції в діяльності різних державних інституцій, багато питань досліджено фрагментарно і потребують подальшого опрацювання [7, с. 304].

Виклад основного матеріалу. У проведеному дослідженні основну *емпіричну групу* склали колишні державні службовці, засуджені за скоєння злочинів корупційної спрямованості, які відбувають покарання у виправних установах. Усього було опитано 17 осіб (всі чоловіки віком від 25 до 62 років, середній вік становив 39,7 років).

Більшість досліджуваних (71%) були одружені, 19% були розлучені. Четверть опитаних не мали дітей, у третини була одна дитина, 38% мали двох дітей. 82% мали закінчену вищу освіту, у тому числі 17% – дві та 3% – три вищі освіти. Двоє мали науковий ступінь кандидата наук. Дві третини досліджуваних мали юридичну освіту. Друге місце за популярністю розділяли економічна та інженерно-технічна освіта (по 3 особи – 18%). До арешту 10 досліджуваних (61%) обіймали керівні посади (начальники, заступники начальників відділень та ін.).

У розмові 6 осіб (38%) говорили, що визнають свою провину, 9 осіб (56%) вважали, що постраждали не заслужено. Визнали провину частково 1 особа (7%). Вони були згодні з тим, що скоїли злочин, проте вважали, що їхні протиправні дії були неправильно кваліфіковані судом за більш «важкою» статтею КК України.

Загалом до порушення кримінальної справи та арешту більшість досліджуваних були соціально та професійно успішними людьми: високоосвіченими, які мають сім'ї, дітей, перспективну, у більшості випадків добре оплачувану роботу. Як виявилось з розмови, у багатьох із них сприятливо склалися стосунки в сім'ї та професійній кар'єрі, були реальні перспективи подальшого службового зростання.

До *контрольної групи* входили законослухняні громадяни, які ніколи не притягувалися до кримінальної відповідальності, всього 21 людина – науковці, викладачі вищої та середньої школи, прокурори, працівники кадрових підрозділів різних установ та організацій державної форми власності (держслужбовці). У їх число входили 12 чоловіків (59%) та 9 жінок (41%) віком від 23 до 75 років (середній вік 43,5 років). Переважна більшість мала вищу освіту, у тому числі три людини – дві вищі освіти. П'ятеро людей були кандидатами, а один – доктором наук. Більше половини опитаних (56%) мали юридичну освіту.

Як основним методом дослідження було психологічне тестування, використовувалися такі методики.

1. Тест ціннісних орієнтацій М. Рокіча. Стимульним матеріалом у методиці є два списки по 18 цінностей. Перші – термінальні, чи цінності-цілі, автор тесту визначає як переконання у тому, що якась кінцева мета індивідуального існування (наприклад,

щасливе сімейне життя) варте того, щоб до неї прагнути. Інструментальні цінності – це переконання в тому, що якийсь образ дій чи якість (наприклад, чесність, раціоналізм) є кращим у будь-яких ситуаціях. Випробуваному пропонується послідовно упорядкувати цінності кожного з двох запропонованих списків від найменш значущих для нього [1, с. 1009].

2. Тест «Сенс життя» розроблений А. Р. Ратіновим та його колегами у 70-х роках ХХ ст. спеціально для вивчення ціннісної сфери особистості злочинця.

Методика включає два тести. Перший призначений для оцінки суб'єктом міри задоволеності своїм життям (шкала оптимістичності – песимістичності). Другий тест відображає ставлення до найбільш глобальних, сенсожиттєвих цінностей (праця, знання, любов, сім'я, друзі та ін). Він складається з 14 шкал цінностей. Нами додатково до тесту було включено шкалу, яка відображає ставлення опитуваних до ризику (прагнення дотримуватися ризикованої чи, навпаки, обережної стратегії поведінки) [9, с. 244].

3. Тест «Чесність» призначений для виявлення рівня правдивості випробуваного, оцінки щирості, достовірності його відповідей. Його включення до загальної кількості методик було обумовлено необхідністю контролювати прагнення деяких досліджуваних давати не щирі, а соціально схвалені «правильні» відповіді. Ця методика використовувалася як своєрідний фільтр таких осіб [5, с. 281].

4. Методика «Колірний тест відносин» А. М. Еткінда. Це компактний невербальний метод, що дозволяє вивчати як свідомий, так і несвідомий рівень відносин людини, оминаючи механізми психологічного захисту. Методичною основою тесту є асоціативний експеримент. Він ґрунтується на припущенні про те, що суттєві характеристики невербальних компонентів відносин суб'єкта до значних об'єктів і до себе відбиваються в колірних асоціаціях, і дозволяє виявляти неусвідомлювані компоненти відносин. Як стимульний матеріал у методиці використовується перелік об'єктів оцінки та 8-колірна таблиця Колірного тесту М. Люшера [10, с. 297].

Процедура проведення методики полягає у тому, що перед обстежуванним розкладаються на білому тлі у випадковому порядку вісім кольорових карток із набору М. Люшера. Потім його просять підібрати до кожного з понять, які послідовно зачитує психолог, колір, з яким асоціюється це поняття. Вибрані кольори можуть при цьому повторюватися. Після завершення асоціативної процедури випробуваний упорядковує кольори в порядку переваги, починаючи з «красивого, приємного» і закінчуючи «некрасивим, неприємним». Інтерпретація одержаних результатів включає як якісний, так і кількісний аналіз колірних асоціацій.

У цій роботі, окрім змістовної оцінки отриманих результатів тесту, застосовувався і як засіб верифікації даних опитувальних методик. Авторами було розроблено перелік понять, за якими, ймовірно, корупційні злочинці та законотрушні громадяни повинні давати різні емоційні оцінки (відображені у колірних асоціаціях). До переліку увійшли поняття, що харак-

теризують систему цінностей суб'єкта (цінності «достатку», що відображають прагнення матеріального достатку, а також протилежні їм – безкорисливість, достаток, багатство, альтруїзм, розкіш, вигода; просоціальні цінності – репутація, совість, мораль, закон, влада; цінності статусу, престижу – повага, честолюбство, кар'єра, престиж); особистісні характеристики – самостійність, порядність, відповідальність, незалежність, практичність, рішучість, підприємливість, прагматизм, хитрість, спритність, а також ставлення до ризику. Таким чином, за допомогою цієї методики насамперед вивчалася ціннісна сфера корупційних злочинців, але вже на вільному від свідомого контролю рівні.

Статистична обробка результатів дослідження включала підрахунок розподілу змінних в абсолютних значеннях та відсотках, підрахунок заходів середньої тенденції (медіани, середні арифметичні) та розкиду (стандартне відхилення) результатів, оцінку характеру розподілів даних та міжгрупових відмінностей (t-критерій Стьюдента, U-критерій Манна – Уїтні), кореляційний, факторний аналіз та ін.

Аналіз результатів дослідження. Насамперед слід відзначити найбільш несподіваний результат, що суперечить як поширеним стереотипним уявленням про психологічні особливості корупціонерів, так і даним деяких досліджень. У досліджуваних корупційних злочинців (як і у представників контрольної групи) значимість матеріальних цінностей була невисокою, вона була або наприкінці упорядкованих списків цінностей (тест «Сенс життя»), або у його нижній частині (методика «Колірний тест відносин»). При цьому дані опитувальних та проєктивних методик продемонстрували досить високу узгодженість.

Подібний результат може мати кілька різних пояснень. По-перше, ймовірно, ситуація кримінального переслідування, знаходження у місцях позбавлення волі, негативні переживання, пов'язані з крахом кар'єри, життєвих планів та перспектив, призвели до виникнення у багатьох засуджених життєвої (екзистенційної) кризи. В результаті чого були переосмислені та кардинально змінилися їхні життєві пріоритети, система цінностей. Ті цінності, які, можливо, були провідними раніше (насамперед, матеріальні – прагнення достатку, багатства, «красивого життя» тощо) і привели їх у результаті на лаву підсудних, внаслідок переоцінки опинилися на останніх місцях у ієрархії.

Додатковою причиною може виступати дія механізмів психологічного захисту опитуваних. Відомо що у фруструючих, тим більше у кризових ситуаціях регулювання поведінки здійснюють механізми психологічного захисту за допомогою реорганізації компонентів системи цінностей особистості. Можна вважати, що значимість матеріальних цінностей у опитуваних різко знизилася внаслідок дії механізмів психологічного захисту. Таким чином, не є виключенням, що у вихідному стані (до початку кримінального переслідування) ієрархія цінностей корупційних злочинців відрізнялася від тієї, що ми виявили під час їх дослідження у місцях позбавлення волі.

Крім індивідуально-психологічних причин, суттєвий вплив на отримані результати могли надати макросоціальні та групові (організаційні) фактори. Багато дослідників зазначають, що вчинення корупційних діянь обумовлено не так індивідуально-психологічними особливостями суб'єкта, як соціальними, культурними та історичними причинами, що визначають ставлення до корупції, що склалося у суспільстві.

Важливу роль тут відіграють також мікросоціальні (групові) фактори: норми поведінки, правила та традиції, що склалися в організації та визначальні дії працівників, позиція керівників та ін. Якщо в організації (підрозділі) склалося прихильне ставлення до корупції, а такі дії негласно чи навіть явно заохочуються, багато працівників незалежно від їх індивідуально-психологічних особливостей діють відповідно до прийнятих норм. Часто людині з вираженими антикорупційними установками простіше звільнитися з такої організації, ніж намагатися протиставляти себе керівництву та колективу.

З погляду на статистику, будь-яке явище у людському суспільстві підпорядковується закону нормального розподілу. Відповідно, є невелика кількість людей, які свідомо, цілеспрямовано прагнуть вчинити корупційні діяння. Є також невелика кількість осіб, які в силу виховання, життєвих принципів, системи цінностей, ніколи не підуть на подібні порушення. А між цими полюсами знаходиться більшість, яка потенційно здатна вчинити корупційні діяння під впливом сильного зовнішнього тиску та обставин. Відповідно, значна частина корупційних злочинців і зараз, і в минулому за своїми індивідуально-психологічними характеристиками мало чим відрізняються від законослухняних громадян, а в першу чергу від чиновників, держслужбовців, що й позначилося на результатах дослідження. Отримані нами дані загалом підтверджують, що корупція є нормою у системі державної служби в умовах тотального відчуження держслужбовців від цінностей нормальної поведінки.

Найбільш значущими для корупційних злочинців виявилися такі цінності, як свобода, сім'я, любов, діти, здоров'я, освіта, нові знання, розширення кругозору. Аналогічні цінності є важливими і для законослухняних громадян. При цьому, наприклад, цінності сім'ї та кохання статистично значно вище для корупційних злочинців, ніж для представників контрольної групи. Подібний результат може бути обумовлений тим, що в умовах тривалого позбавлення волі у засуджених суттєво зростає значимість цінностей, пов'язаних з нереалізованими, фрустрованими потребами.

Найменш важливими для членів обох груп, окрім матеріальних цінностей, виступали розваги, суспільне визнання, переживання прекрасного, високі запити та влада.

Серед різних людських якостей і засуджені, і законослухняні громадяни найбільш високо оцінюють відповідальність, чесність, освіченість та самостійність. Особи, що увійшли до обох груп опиту-

ваних, характеризуються наявністю внутрішнього локусу контролю, схильністю брати на себе відповідальність за події, що відбуваються в житті, а не приписувати їх зовнішнім впливам чи обставинам.

За даними дослідження, корупційні злочинці ставлять прагматичними людьми, націленими на отримання конкретного результату у будь-якій діяльності, якою вони займаються. Законослухняним громадянам важливіше, щоб їхня робота представляла інтерес сама по собі.

Виявлено серйозну розбіжність високої значимості для досліджених, які увійшли до обох груп, таких моральних цінностей, як сумління, мораль, порядність і водночас низької цінності закону (особливо для злочинців) та влади (для обох груп). Якщо негативне ставлення до закону в засуджених свідчить про наявні у них дефекти правосвідомості, те невисоке місце, яке цінність закону займає в ієрархії законослухняних опитуваних, частину з яких складають професійні юристи є дуже несприятливим фактом. Подібний результат, на наш погляд, є проявом соціальної аномії, правового нігілізму, говорить про суттєву неузгодженість уявлень людей про закон, право, з одного боку, і справедливості, порядності – з іншого.

Виявлено суттєву відмінність між групами за характером співвідношення рангів поняття «закон», з одного боку, та цінностями «достатку» та «престижу» – з іншого. Для законослухняних державних службовців наявність деякого середнього рівня життєвого комфорту є ціннішою, ніж виконання вимог закону. Але досягнення високого матеріального становища, багатства, своєю чергою, менш значуще, ніж вимоги закону.

Інакше побудовано ієрархію цінностей у корупційних злочинців. Значимість закону для них нижча за всі цінності «достатку» та «престижу». Як було показано у проведеному дослідженні, самі собою матеріальні блага є високозначними для засуджених. Однак цінність закону їм ще менш важлива. Як наслідок, вимоги закону не виконують у корупційних злочинців ролі регуляторів соціальної поведінки, що не є стримуючим фактором при реалізації виникаючих потреб, у тому числі матеріальних. Тому в ситуації вибору способів досягнення поставленої мети (причому не обов'язково корисливої) ними нехтують.

Один із парадоксальних результатів дослідження полягає в тому, що представники обох груп показали дуже високий рівень психоемоційної стійкості, вольового самоконтролю, оптимізму (причому в останньому випадку і як загальної тенденції, і як характеристики актуального стану опитуваних). Якщо для державних службовців подібні дані були очікуваними, то щодо осіб, які відбувають тривалі строки позбавлення волі, вони незвичайні (хоча і підтверджувалися аналогічними результатами за тестами «Колірний тест відносин» та «Сенс життя»). Підвищена оптимістичність засуджених може бути наслідком дії згадуваних механізмів психологічного захисту, що актуалізуються у стресових ситуаціях кримінального переслідування, відбування покарання.

У дослідженні не виявлено наявності всередині групи корупційних злочинців якісно різних психологічних типів, вибірка була досить гомогенною за багатьма ознаками. Найбільш суттєві психологічні відмінності встановлені лише між корупційними злочинцями, що належать до різних вікових генерацій – представників поколінь, що формувалися в принципово різних умовах (ідеологічних, політичних, економічних, соціальних та ін.). Узагальнений психологічний портрет корупційного злочинця до 40 років характеризує його як прагматика-індивідуаліста, егоїстичного, орієнтованого на досягнення успіху, який більшою мірою прагне матеріального достатку, отримання задоволення. Засуджені старшого віку надають більшого значення духовним, естетичним цінностям, вони більш альтруїстичні за молодих, вище оцінюють значущість моральних та етичних якостей, таких як чесність, вихованість, толерантність.

Отримані результати дозволяють визначити основні напрями психологічної профілактики корупції у державних структурах, по-новому розставити акценти у цій роботі. Дослідження показало, що корупційні злочинці за своїми психологічними характеристиками мало чим відрізняються від інших державних службовців, окрім деяких дефектів правосвідомості. У такій ситуації найбільш ефективним заходом є концентрація зусиль не так на індивідуальному доборі кандидатів на державну службу та відсіві «потенційних корупціонерів», скільки на організації спеціальної психологічної роботи в колективах, спрямованої на формування нетерпимого ставлення до корупційних проявів, що відповідає груповим нормам і традиціям (не формальним, декларованим, а реальним). Оскільки найважливіша роль у становленні подібних норм та стандартів поведінки належить керівнику підрозділу, основна увага має приділятися роботі з керівниками, надання їм психологічної допомоги у питаннях взаємодії із підлеглими.

Завершуючи узагальнення отриманих результатів, слід зазначити, що їх не слід відкидати «з порога» через невідповідність поширеним уявленням про «типового корупціонера». Ми вважаємо, що для організації ефективної науково обґрунтованої протидії корупції у правозахисників має бути реальне, а не міфологізоване уявлення про об'єкт боротьби. Було би набагато простіше організувати таку протидію, якби корупціонери відрізнялися яскравими індивідуальними особливостями, за якими їх можна було б легко ідентифікувати, виявляти, наприклад, у процесі психологічного відбору кадрів на потенційно корупційні посади. Але сформований у суспільній свідомості збірний образ типового корупціонера, що володіє всілякими мислимими та немислимими недоліками, підкріплений, скоріше, загальнотеоретичними міркуваннями окремих вчених, а не достовірними результатами емпіричних досліджень. Насправді такі «еталонні зразки» зустрічаються дуже рідко.

На основі проведеного емпіричного дослідження, було розроблено низку рекомендацій ефективних

стратегій щодо запобігання корупції в державних структурах, заснованих на психологічних методах та аналізі корупційної поведінки, а саме:

1. Ретельний відбір та найм персоналу: використовуйте психологічне тестування та профілювання для виявлення потенційно схильних осіб до корупції під час процесу найму; здійснюйте ретельну перевірку референцій та досвіду кандидатів.

2. Професійна підготовка та навчання: забезпечуйте регулярну підготовку працівників з питань етики та запобігання корупції; надавайте знання про наслідки корупції та психологічні аспекти корупційної поведінки.

3. Залучення до управління: сприяйте активній участі працівників у процесах управління та прийняття рішень з метою зниження ризику корупції. Можна розглянути можливість створення механізмів для анонімного повідомлення про можливі випадки корупції.

4. Створення етичного кодексу та культури: розробіть і впровадьте чіткий етичний кодекс для всіх працівників державних структур; пропагуйте етичні цінності та культуру в організації через навчальні програми та комунікацію.

5. Моніторинг та аудит діяльності: здійснюйте регулярний моніторинг та аудит корупційних ризиків в організації з використанням психологічних методів; співпрацюйте з незалежними аудиторами для об'єктивного оцінювання діяльності.

6. Створення системи винагород та покарань: визначте систему нагород за чесну та етичну діяльність та впровадьте її; забезпечте відповідні покарання для працівників, виявлених у корупційних діях.

7. Співпраця з громадськістю та громадськими організаціями: співпрацюйте з громадськими організаціями та надавайте можливість громадськості брати участь у процесі контролю над корупцією.

8. Забезпечення конфіденційності та захисту прав людини: забезпечте, щоби у впровадженні психологічних методів виявлення корупції дотримувалися високі стандарти конфіденційності та захисту прав людини.

9. Аналіз результатів та постійне вдосконалення: аналізуйте результати застосування психологічних методів і дослідження специфіки корупційної поведінки та на їхній основі вдосконалюйте стратегії та заходи.

Висновки. Проведене дослідження дозволило поглибити розуміння сутності та механізмів корупції як комплексного складного явища. Важливість використання психологічних методів в боротьбі з корупцією не може бути переоціненою, оскільки вони надають можливість докладно аналізувати та виявляти корупційну діяльність, яка часто залишається невидимою та складною для виявлення іншими способами.

Психологічне профілювання, тестування особистості, виявлення психологічних станів, аналіз моральних та етичних переконань працівників державних структур – це лише деякі з інструментів, які відкривають нові можливості для боротьби з корупцією. Важливо пам'ятати, що використання

цих методів повинно здійснюватися з дотриманням високих стандартів етики та захисту прав людини, запобігаючи можливому зловживанню і порушенню приватності осіб.

Незважаючи на те, що корупція є системною проблемою, її можна подолати, і психологічні методи відіграють ключову роль у цьому процесі. Дієвий аналіз корупційної поведінки може сприяти створенню чесних, відповідальних та прозорих державних структур. Здійснення досліджень та розробка

програм, які базуються на психологічних методах, є важливим кроком у напрямку зміцнення принципів справедливості та доброчесності в управлінні.

Подальший розвиток та вдосконалення психологічних методів допоможуть в усуненні корупції як загрози для стабільності та розвитку суспільства. Результати наших напрацювань можуть служити поштовхом для розробки політик та стратегій, спрямованих на зміцнення інституцій державного управління та запобігання корупції у державних структурах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бонд М. Х. (1988). Виявлення універсальних вимірів індивідуальних відмінностей у мультикультурних дослідженнях цінностей: Рокіч та китайські дослідження цінностей. *Журнал особистості та соціальної психології*. 55 (6), с. 1009–1015.
2. Васильєва О. І., Васильєва Н.В. Зарубіжний досвід антикорупційної діяльності в органах публічної влади. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 13. С. 62–65.
3. Кісіль З. Р. Корупція в органах внутрішніх справ – передумова виникнення професійної деформації працівників міліції. *Науковий вісник*. 2010, № 2. С. 150–160.
4. Клименко І. В. Формування антикорупційної культури особистості майбутнього правоохоронця в системі вищих навчальних закладів МВС України. *Проблеми сучасної психології*. 2017. Вип. 37. С. 131–142.
5. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозинська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів : методичний посібник. Київ. НДЦ ГП ЗСУ, 2011. с. 281.
6. Лозинський О.М. Соціально-психологічні чинники відтворення корупціогенної політичної культури. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Психологічна*. 2014. Вип. 2. С. 208–220.
7. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія. Київ, Атака, 2001. С. 304.
8. Романюк Б. В. *Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції*. Міжнародний досвід боротьби з корупцією : монографія. Міжвідом. наук.-дослід. центр пробл. боротьби з організованою злочинністю, ТОВ «Поліграф-Сервіс», 2010. С. 627.
9. Саламатов В.О. Соціально-психологічні й організаційні підґрунтя корупції. *Психологія і особистість*. 2012. № 2. с. 68–80.
10. Туриніна О. Л. Практикум з психології: навчальний посібник. Київ, «Експрес Поліграф», 2007, с. 297–300.
11. Федоренко Р. П. Психологія суїциду: навчальний посібник. Луцьк, Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2011. С. 244–250.
12. Datsii, N., Hubert, S. and Kharchenko, L. (2020). Anti-corruption policy as a necessary condition for the improvement of the quality of life in civil society. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, vol. 15–16, p. 121–125.